

РОЗДІЛ 1

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

УДК 330.341

Богун М. М.

Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

Розкрито сутність та особливості забезпечення економічного розвитку країни в сучасних умовах. Проаналізовано роль фінансових важелів як важливого чинника економічного прогресу країни в умовах становлення економіки знань.

Ключові слова: економічний розвиток, економіка знань, фінансові інструменти, фінансові стимули.

Постановка проблеми. В умовах сучасної надзвичайно складної соціально-політичної та економічної ситуації в Україні особливого значення набуває проблема забезпечення економічного розвитку. Тривалий час глибинні проблеми національної економіки не знаходили вирішення: не відбувалася структурна перебудова, не оновлювалася технологічна та технічна бази виробництва, не закладалися передумови інноваційного прориву. Накопичення численних проблем призвело до серйозної трансформаційної кризи, обтяженої до того ж зовнішньою агресією. З огляду на вищесказане особливої актуальності набуває необхідність перегляду концептуальних засад державної політики економічного розвитку та його фінансового забезпечення як основного і визначального фактора реалізації поставлених цілей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ретроспективний аналіз економічної думки свідчить про неоднорідність підходів до основних проблем економічного розвитку на відповідних етапах еволюції. Різним аспектам моделей розвитку та економічної політики присвячено багато фундаментальних досліджень учених в процесі еволюції економічної думки, а саме: школа національної економічної політики (Ф. Ліст, Г. Шмоллер, М. Вебер та ін.); концепція економічної політики утилітарного добробуту (Дж. Міль, У. Джемсон, Ф. Еджуорт, Л. Вальрас, В. Парето, Р. Коуз та ін.); теорія класових конфліктів та економічної політики егалітарного добробуту (К. Маркс, Р. Пребіш та ін.); теорія антициклічної політики (Дж. Кейнс, М. Калецький та ін.); теорії економічного зростання (Р. Харрод, Е. Домар, Р. Солоу та ін.); концепція лібералізму (Л. фон Мізес, Ф. фон Хайек, П. Самуельсон та ін.); теорія соціально орієнтованої економічної політики (А. Мюллер-Армак, В. Ойкен, А. Рюстов та ін.). Досліджують проблеми політики економічного розвитку та окремих аспектів її фінансового забезпечення в умовах становлення нової парадигми економіки такі вітчизняні вчені: О. Василик, А. Гальчинський, В. Геєць, А. Гриценко, П. Єщенко, Б. Кваснюк, І. Лукінов, Б. Панасюк, Ю. Пахомов, І. Радіонова, М. Савлук, А. Савченко, В. Федосов, А. Філіпенко, А. Чухно, С. Юрій та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не дивлячись на значний науковий доробок, вказані проблеми потребують подальшого дослідження, оскільки в умовах становлення економіки знань з'являються нові обставини та чинники, що визначають масштаби, динаміку та характер розвитку. Для сучасної України обґрунтування основних напрямків трансформа-

ційної економічної політики має особливе значення з огляду на відсутність часу та необхідність якнайскорішої модернізації економіки. Однією з найважливіших проблем сучасної модернізації української економіки виступає необхідність вироблення нових ефективних механізмів фінансового забезпечення економічного розвитку в країні, що зумовлює особливу актуальність вивчення світового досвіду та його продуману імплементацію у вітчизняну господарську практику.

Мета статті полягає в з'ясуванні особливостей застосування фінансових механізмів для забезпечення економічного розвитку інноваційного типу в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблеми фінансового забезпечення економічного розвитку є актуальними для сучасної української економіки в контексті підвищення її конкурентоспроможності та формування національної інноваційної моделі розвитку. Україна має достатній ресурсний потенціал для забезпечення розвитку – як природний, так і людський. Відносно останнього слід відмітити, що наша країна займає достатньо високі позиції у показниках розвитку людського потенціалу: рівня освіти населення, відносні показники фінансування освіти тощо. Водночас принципово важливо консолідувати зусилля державної економічної політики на ключових пріоритетах: забезпечити структурну модернізацію, подолати розірваність інноваційного процесу, активізувати діяльність малого і середнього бізнесу та забезпечити його інноваційну спрямованість, покращити рівень життя населення та ін.

Фінансова складова виступає ключовим механізмом реалізації основних цілей державної економічної політики. Фінансове управління розвитком країни складається з двох частин: фінансове забезпечення (тобто фінансування державою важливих напрямів економіки) та фінансове регулювання притоку фінансових ресурсів з інших джерел на пріоритетні цілі. Обидві складові є важливими і взаємопов'язаними, але в умовах недостатності внутрішніх ресурсів зростає потреба у формуванні гнучкої державної фінансової політики.

Потребує модернізації сам механізм державного фінансування в Україні, перехід від кількісного обрахування до підвищення його ефективності та спрямованості на розвиток національної економіки та її важливих складових. Проблема фінансування важливих сфер економіки повинна вирішуватися в контексті цілей її стратегічного розвитку та необхідності забезпечення її конкурентоспроможності. Важливими напрямками удосконалення

фінансування є пошук оптимальних механізмів реалізації міжбюджетних відносин в умовах децентралізації влади, визначення категоріальних програм, регіональних особливостей фінансування. Проте одним із основних питань, рішення якого значно підвищить ефективність фінансових асигнувань, є визначення чітких правил і норм фінансового забезпечення. В цьому випадку суб'єкти – отримувачі державних фінансових ресурсів зможуть орієнтуватися в розмірах майбутніх надходжень і, відповідно, закладати необхідні суми на розвиток чи регулювати свою діяльність виходячи із власних потреб і орієнтовних сум.

Основним завданням, що стоїть перед державними органами управління, виступає підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами у важливих сферах національної економіки. Підвищення результативності державного фінансування має відбуватися в напрямі пошуку нових ефективних методів виділення фінансових ресурсів. Кошти державного бюджету мають чітке цільове призначення і виділяються на основі бюджетної пропозиції, яка подається суб'єктами-отримувачами напередодні кожного року. Необхідні обсяги можуть визначатися на рівні минулого року, на основі кошторису доходів та витрат. Разом з тим у світовій практиці вже давно опрацьовані схеми фінансування за результатами діяльності, коли встановлені чіткі і прозорі умови для отримання державного фінансування.

Іншим напрямом фінансового забезпечення виступає регулювання фінансових потоків з інших джерел. Впровадження нових схем фінансування передбачає розширення джерел надходження фінансових ресурсів, до яких відносяться: кошти фізичних осіб, юридичних осіб, пожертвування, міжнародні гранти, кошти галузевих міністерств. У даному контексті державне управління зводиться до визначення можливих сфер, методів та меж залучення і використання фінансових ресурсів, отриманих з інших джерел. Зрозуміло, що забезпечення економічного розвитку в країні стане можливим лише за умови, якщо таке регулювання буде мати скоріше не обмежувальний та жорстко регламентуючий характер, а в першу чергу – стимулюючий. Це можливо при перерозподілі функцій управління та контролю між центральними органами, місцевими установами, громадськістю та приватним сектором. В свою чергу, такий перерозподіл сприятиме підвищенню демократичних засад контролю над діяльністю суб'єктів господарювання, галузей та різних сфер національної економіки, визначить нові пріоритети та завдання відповідно вимог ринку праці та спрямування на перспективу.

Досвід передових країн світу доводить, що забезпечення економічного розвитку суспільства можливе лише на основі системного підходу до посилення всіх факторів (а в першу чергу – пов'язаних із людським капіталом) на основі збільшення їх інвестування. Слід зазначити, що між розвиненими країнами та рештою світу спостерігається відчутний розрив у показниках інвестицій розвитку освіти та здійснення дослідницької діяльності. Приклад таких країн, як Японія, Південна Корея, Фінляндія, Сінгапур, Тайвань тощо, доводить, що в ХХІ ст. проривний економічний розвиток можливо забезпечити не наявністю ресурсних чинників, а потужними інвестиціями в людський капітал та продуманою стратегічною політикою.

Досягнення економічного розвитку суспільства являє собою надзвичайно складний та багатофазовий процес з огляду на множинність факторів та умов в сучасному взаємозалежному світі. Економічний розвиток включає не тільки економічне зрос-

тання, підвищення продуктивності праці та якості життя населення, це також і потужні інвестиції в розвиток людського капіталу, формування інноваційного сектора економіки, структурні зрушення в напрямі збільшення частки високотехнологічних галузей, поширення венчурного бізнесу та ін. Ці складні завдання потребують системного вирішення – і збільшення фінансування, і продуманих стимулів для залучення всіх можливих суб'єктів та стейкхолдерів. А саме головне – необхідна стратегія проривного економічного розвитку, яка б враховувала сучасні реалії та загрози.

Наслідком відсутності належного теоретичного і методологічного обґрунтування трансформацій може стати подальше загострення соціально-економічних суперечностей, симптоматичними проявами яких стали безпрецедентне скорочення споживання й зубожіння основної маси населення, небезпечний ступінь поляризації суспільства, скорочення обсягів вітчизняного виробництва та зниження ефективності економіки, виснаження національного багатства, інвестиційна та інноваційна кризи, загострення диспропорцій відтворення ресурсів в галузевому та регіональному аспектах. Загроза посилення всіх цих негативних явищ посилюється абсолютно непередбаченою зовнішньою агресією, яка вже привела до колосальних людських та економічних втрат.

В такій ситуації потребує кардинального переосмислення і державна фінансова політика, ключовою функцією якої виступає мобілізація фінансових ресурсів від громадян і суб'єктів господарювання та перерозподіл їх на фінансування важливих соціальних програм, забезпечення економічного розвитку, здійснення міжнародної діяльності тощо. Фінансова політика сама по собі виступає важливим механізмом економічного розвитку, оскільки від її ефективності, налагодженості та чіткості залежить виконання основних цілей державної політики [1].

Отже, ефективність та дієвість фінансової політики держави є важливою передумовою забезпечення економічного розвитку в країні. Ці характеристики забезпечуються через стабільне і своєчасне фінансування визначених законом державних видатків, стратегічних державних цільових програм, міжрегіональний перерозподіл фінансових ресурсів, стимулювання підприємницької діяльності, підтримки рівня життя населення, здійснення активної зовнішньоторговельної діяльності. Пропорції відповідного перерозподілу можуть суттєво змінюватися залежно від активності та інтенсивності використання фінансових механізмів та інструментів: податків, тарифів, дотацій, пільг, кредитів, інвестицій, валютного регулювання, інструментів фондового ринку тощо. В контексті кожного напрямку державної фінансової політики (бюджетної, податкової, кредитної, інвестиційної, валютної, амортизаційної, митної, цінової та ін.) використовується свій арсенал важелів та інструментів, що може суттєво впливати на конкретні напрями акумуляції фінансових ресурсів та сприяти активізації діяльності.

Так, податкова політика спрямована на формування доходів державного бюджету на всіх рівнях, які, в свою чергу, використовуються для фінансування обов'язкових витрат. Інструментами податкової політики виступають: податки, обов'язкові відрахування, платежі за ресурси, збори, акцизи, податкові ставки, пільги, кредити, санкції, дотації, субвенції та ін. За допомогою інструментів податкової політики здійснюється перерозподіл фінансових ресурсів між регіонами, галузями, групами населення. Варіювання ставками інструментів податкової політики дозволяє державі здій-

снювати як фіскальний вплив, так і стимулюючий та обмежуючий.

Відомим у світовій практиці заходом стимулювання науково-технологічного оновлення устаткування виступає політика прискореної амортизації, яка дозволяє підприємствам швидше накопичувати ресурси для впровадження якісно нової техніки. За допомогою інструментів кредитної політики (процентні ставки, умови та терміни надання кредитів, пільги та ін.) держава може як залучати кредитні зовнішні та внутрішні ресурси, так і сприяти збільшенню кредитування важливих для забезпечення соціально-економічного розвитку країни інвестиційних проектів.

В сукупності державних функцій основна дилема стоїть перед розподілом фінансових ресурсів на соціальні цілі (які є значними в будь-якій країні) та інвестиційні цілі (тобто цілі розвитку). Реалізація соціальних завдань завжди є серйозним конкурентом, оскільки потребує значних ресурсів (на підтримку сфер освіти, охорони здоров'я, соціальний захист населення, конкретні соціальні програми) [2]. В умовах сучасної України цей напрям фінансової політики критично зростає внаслідок падіння рівня життя населення, зростання безробіття, необхідності колосальних соціальних виплат постраждалим через військові дії та переселенням. В ситуації, коли зменшуються можливості безпосереднього виділення коштів на потреби забезпечення економічного розвитку, важливо використовувати можливості залучення всіх потенційних суб'єктів до здійснення інвестицій чи фінансування різних програм.

За умов крайньої обмеженості фінансових ресурсів країни особливої актуальності набуває проблема невідкладного теоретичного обґрунтування політики економічного розвитку держави. Причому така політика має в першу чергу передбачати розробку дієвих стимулів та гнучких механізмів залучення інвесторів до вирішення стратегічно важливих завдань соціально-економічного та інноваційного розвитку, подолання наслідків військових дій за допомогою фінансових можливостей зовнішніх донорів. До речі, в структурі джерел фінансування науково-дослідницької діяльності майже у всіх провідних країн світу переважають кошти підприємств (США – 59%, Японія – 77%, Китай – 74%, Німеччина – 66%), тоді як частка держави коливається від 16% в Японії до 42% в Італії.

Важливим джерелом фінансування інноваційної діяльності виступають також кошти іноземних партнерів: кредити, інвестиції, кошти міжнародних фондів на спільну дослідницьку діяльність. Навіть у розвинених країнах світу цей ресурс є достатньо вагомим: США отримали в 2010 р. 15,3 млрд. доларів, або 4% сукупних витрат на НДДКР, Велика Британія – 6,9 млрд. доларів (17,8%), Франція – 3,8 млрд. доларів (7,7%), Німеччина – 3,4 млрд. доларів (4%), Китай – 2,3 млрд. доларів (1%) [3].

Для нашої країни принципово важливо залишити державне фінансування за ключовими напрямками науково-технічної діяльності, для розвитку яких у нашої країни є всі можливості (і технічні, і людські) та які можуть забезпечити проривний розвиток. Ці пріоритетні напрями визначені та добре відомі – сфера інформаційно-комунікативних технологій, аграрний та військовий сектори. Як зазначено вище, реалізація проривного розвитку цих пріоритетних напрямів потребує не тільки потужного фінансування, значення якого теж залишається вагомим. Вкрай потрібна гнучка продумана фінансова політика держави, спрямована на мобілізацію та використання фінансових ресурсів задля досягнення чітко визначених стратегічних цілей.

Саме тому потребують ґрунтовної розробки

механізми активізації інноваційної діяльності на підприємствах через впровадження податкових кредитів, прискореної амортизації устаткування, податкові пільги та знижки. Відповідні механізми вже достатньо апробовані у світовій практиці та стали реальними важелями прискорення інноваційного розвитку.

Активізація інноваційного підприємництва, у тому числі венчурного бізнесу, можлива за умови розробки та впровадження механізмів зниження ризиків. Це можливо шляхом як гарантування державою певних умов (відтермінування виплат за кредитами, безвідсоткових позик, часткового зниження оподаткування), так і створенням умов для спільного фінансування і перекладання ризиків на потужних партнерів.

Щорічна Доповідь про світовий розвиток 2014 р., що видається ООН, присвячена управлінню ризиками. В ній, зокрема, наголошено на важливій ролі фінансової системи у підвищенні стабільного розвитку та добробуту. Фінансова система може захищати людей від впливу негативних шоків та допомагати їм використовувати наявні можливості корисних фінансових інструментів та відповідального управління власними ризиками.

Інструменти збережень (депозити та цінні папери) дозволяють людям відкладати і накопичувати кошти. Кредитні інструменти (освітні чи іпотечні кредити) дозволяють долати фінансові обмеження та розширювати власне споживання. Ринок страхування (медичне чи житлове страхування) дає можливість покривати втрати від руйнівних негативних впливів. Водночас для того щоб фінансова система ефективно виконувала ці функції, вона має бути сильною, стабільною та розвиненою.

З метою зміцнення фінансової системи в Доповіді метається рекомендації щодо створення Установи незалежної податково-бюджетної ради. Основні функції по перерозподілу видатків та оподаткуванню залишаються, безумовно, за урядом. За незалежною податково-бюджетною радою можуть закріплюватися функції консультування, оцінки, моніторингу, визначення окремих напрямів бюджетної та податкової політики. Схожі функції виконують Центральне бюро планування Нідерландів, Рада з податково-бюджетної політики Швеції, Марокко, Кенії тощо. Водночас зазначається, що створення такої ради можливе за умови наявності міцних засад державного управління та автономізації інститутів. У разі відсутності таких передумов доцільно закладати надійні засади податково-бюджетної стійкості за рахунок створення прозорих, комплексних податково-бюджетних механізмів, включаючи принцип бюджетування «зверху – вниз». Наприклад, у Вірменії починаючи з 2000-х років був розроблений та включений до законодавства про бюджет механізм трирічного безперервного бюджетування з обмеженням видатків [4].

Фінансові чинники можуть бути важливими інструментами економічного розвитку, але за умови, що фінансова політика держави буде передбачуваною, прозорою та стабільною. Складові та інструменти фінансової політики мають нести не стільки обмежувальний чи каральний характер (хоча це також потрібно), а скоріше стимулюючий та заохочуючий. Не менший вплив на ділову чи споживачьку активність справляє прозорість, зрозумілість та передбачуваність фінансових інструментів (податків, пільг, відсотків та інших умов кредитів).

Отже, актуальною проблемою сучасною економічної науки виступає подолання консервативності економічних поглядів на аналіз сучасних проблем економіки, узагальнення методологічних прийомів різних шкіл з метою їх конструктивного викорис-

тання для аналізу стану трансформаційних процесів в економіці України та розробки реальних дієвих механізмів соціально-економічного розвитку і вирішення сьогоденних складних проблем. При обґрунтуванні рекомендацій стосовно тих чи інших напрямків економічної політики обов'язково необхідно враховувати специфічні інституційні особливості сучасної економічної практики в Україні. Уявляється, що в сучасній українській практиці господарювання мають бути переглянуті масштаби та важелі державного втручання в економічні процеси, що знайде прояв у визначенні пріоритетів і в раціоналізації фінансового забезпечення існуючих програм економічної політики.

Висновки. Забезпечення економічного розвитку країни в умовах становлення економіки знань потребує продуманої державної політики, спрямо-

ваної на розвиток людських ресурсів та активізацію їх участі в зростанні суспільного багатства. Складність сучасної соціально-економічної ситуації в Україні зумовлює необхідність першочергового пошуку гнучких стимулюючих механізмів для залучення різноманітних суб'єктів (приватних, бізнесових, іноземних, громадських тощо) до вирішення питань активізації інноваційної діяльності, збільшення фінансування у розвиток людського капіталу. Саме теоретичне обґрунтування вироблення та опрацювання таких гнучких механізмів у сферах науково-дослідницької, освітньої, венчурної діяльності та ін. є перспективним у подальших дослідженнях вітчизняних та іноземних науковців. Не менш важливою проблемою доступає ефективне використання тієї іноземної допомоги, що надходить на терени нашої країни.

Список літератури:

1. Фінансовий механізм структурної модернізації економіки України : [монографія] / За заг. ред. С.В. Онишко, В.П. Унінець-Ходаківської. – Ірпінь : Вид-во Нац. ун-ту ДПС України, 2013. – 606 с.
2. Тропіна В.Б. Фіскальне регулювання соціального розвитку суспільства / В.Б. Тропіна ; НДФІ. – К., 2008. – 368 с.
3. Gross expenditure on R&D, by performing and funding sectors // Science and Engineering Indicators 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nsf.gov/statistics/seind14/>.
4. Доклад о мировом развитии 2014. Риски и возможности. Управление рисками в интересах развития / Международный банк реконструкции и развития – 66 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.un.org/ru/development/surveys/docs/worlddev2014.pdf>.

Богун М. М.

Киевский национальный экономический университет
имени Вадима Гетьмана

ФИНАНСОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ СТРАНЫ

Резюме

Раскрыта сущность и особенности экономического развития страны в современных условиях. Проанализирована роль финансовых инструментов в качестве важного фактора экономического прогресса страны в условиях становления экономики знаний.

Ключевые слова: экономическое развитие, экономика знаний, финансовые инструменты, финансовые стимулы.

Bohun M. M.

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

FINANCIAL SUPPORT OF COUNTRY' ECONOMIC DEVELOPMENT

Summary

The essence and features of the economic development of the country in modern conditions reveals in the article. The role of financial instruments as the most important factor of the economic progress of the country analyses in the terms of the formation of the knowledge economy.

Keywords: economic development, knowledge economy, financial instruments, financial stimulus.